

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՌԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ. ԻՏԱԼԻԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱՆ, ՖՐԱՆՍԻԱՆ
ԵՒ ՌՈՒՍԻԱՆ

Վաղուց քաղաքական աշխարհը այնքան չի եղել զբաղւած դաշնադրական խնդիրներով, որքան ներկայ ամիսներում: Մի այնպիսի ժամանակ, երբ շատերը, առանց հիմնաւոր պատճառների, սպասում էին թէ երեք պետութիւնների: Գերմանիայի, Աւստրիա-Ունգարիայի և Իտալիայի մէջ դաշնակցութեան պայմանաժամը լրացած լինելով՝ նա այլ չի նորոգւել, և կամ որ դո՛ւն է Իտալիան կը հեռանայ այդ դաշնակցութիւնից, Կրիսպիի յաջորդ մինիստր դի-րուզինիի մինխտրութեան ժամանակ,—պատահեց բոլորովին հակառակը. երեքպետեան դաշնակցութիւնը ոչ միայն նորից կապւեց, այլ և նա մի նոր ոյժ ստացաւ շնորհիւ Անգլիայի, որը Իտալիայի հետ, բերանացի խօսք անկասկած, բայց գուցէ և դրաւոր համաձայնութիւն է կայացրել, մի համաձայնութիւն, որը ոչ միայն հակառակ չի կարող լինել երեքպետութեան դաշնակցութեան, այլ և մի տեսակ նորա լրացուցիչ ակտը պէտք է նկատուի: Յայտնի է, որ Իտալիան միացել է Գերմանիայի և Աւստրիա-Ունգարիայի հետ զլիսաւորապէս իրան պաշտպանելու համար Միջերկրական ծովի վերայ Ֆրանսիայի դէմ, այսինքն այն երկրի, որի դէմ է մղւած երեքպետեան դաշնակցութիւնը իւր սրի մի ծայրով:

Ուրեմն երեքպետեան դաշնակցութիւնը ոչ միայն նորոգեց մի հինգ տարով ևս, այլ և նա ուժեղացաւ կողմնակի մասնակցութիւնով Անգլիայի, քանի որ որ և է կերպով կապւելով դաշնակցութեան անդամներից մէկի հետ, Անգլիան առաջուց պէտք է իմացած լինէր այդ դաշնակցութեան պայմանները և սրանց տուած լինէր իւր հաւանութիւնը անգլիական տեսակէտից:

Յուսախաբութիւնը ուրեմն շատ մեծ էր երեքպետեան դաշնակցութեան հակառակորդների կողմից: Եւ որքան մեծ էր այդ յուսախաբութիւնը, նոյնքան էլ զօրեղ պէտք է լինէր նորա արտայայտու-

Թիւնը, եւ ահա Ֆրանսիայի և Ռուսիայի տարիներով իրար մէջ սնուցած բարեկամական զգացմունքները բերին հասցրին նոյն այս յուլիս ամսում՝ Կրոնշտատում, Պետերբուրգում և Մոսկայում այն մանիֆեստացիաներին, որոնց հանդիսաւորութեան և սրտակցութեան չափով երբէք երկու ազգեր իրար չեն ողջունել և չեն արտայայտել իրար հետ բարեկամ մնալու ցանկութիւնը:

Ֆրանսիական զինուորական նաւատորմի էսկադրայի այցելութիւնը Ռուսաստանի առաջին պատերազմական նաւահանգիստ Կրոնշտատին և այդ էսկադրային բուռն ողջոյններով ընդունելը ռուսաց կառավարութեան և ժողովրդի կողմից — ուղղակի հետևանք է երեքպետեան դաշնակցութեան վերահաստատման Գերմանիայի, Աւստրիա-Ունգարիայի և Իտալիայի մէջ, և բարեկամական համաձայնութիւնների կայացնելուն Իտալիայի և Անգլիայի մէջ անցեալ ամիսներում:

Այսպիսով զուտ քաղաքականութիւնը նորից իւր բոլոր ոյժով մակերևութի վերայ բարձրացաւ և մի առժամանակ յետ միեց բոլոր ուրիշ եւրոպական հարցերը, Բնական է, որ ամենքը հետաքրքրւած են այս հարցերով թէ արդեօք ինչ պէտք է սպասել եւրոպական պետութիւնների այս որոշ խմբումներից, ինչ ձգտումներ կարող են նոքա ունենալ, որքան մնայուն են նոքա, ինչ ազդեցութիւն կ'ունենան նոքա եւրոպայի ապագայի վերայ և կամ մանաւանդ մօտիկ ապագայի համար ինչ հետևանքներ են խոստանում նոքա:

Այս հարցերը իրանք-իրանք են զննում լուսաւոր աշխարհի առջև, և նոցա վերայ լռելեայն կամ հրապարակօրէն խորհում են կամ խօսում ամենքը: Իսկ վերջին ամիսը նոքա էին զլիսաւոր նիւթը քաղաքական թերթերի:

«Մուրճ»-ի ընթերցողներին լաւ յայտնի պէտք է լինի այն նշանակութիւնը, որ մենք միշտ տւել ենք այն քաղաքական դաշնակցութիւններին, որոնց մէջ Գերմանիան ունեցել է առաջնորդող դեր: Մենք միշտ խոստովանել ենք և հարկաւոր ենք համարել պարզ և զրական կերպով յայտնել մեր կարծիքը, որ Գերմանիայի դաշնակցութեանը Աւստրիա-Ունգարիայի հետ մի զուլ-գործոց էր նախկին գերմանական կանցլէր իշխան Ռիսմարկի և որ նա, հիմնւած լինելով երկու պետութիւնների ոչ վաղանցուկ քաղաքական շահերի հետ, մի նոր դարազուլ է կազմում եւրոպական արաքին քաղաքակա-

նութեան համար: Նոյն այդ կարծիքը, որ մենք մեր առաջին իսկ յօդաձուլում որոշ կերպով յայտնել ենք և որին վերադառնալու քունիցս առիթներ ենք ունեցել, պէտք է կրկնենք և այժմ, բացարձակ կերպով յայտնելով, որ Գերմանիայի դաշնադրութիւնը Աւստրիա-Ունգարիայի հետ այն քաղաքական մեծ ակտերիցն է, որոնց փոփոխութեան վերայ դժւար կարող են ազդել մասնաւոր քաղաքական դէպքերը: Այժմ այդ դաշնադրութեան կենսունակութեան համար ապացոյցներով խօսելը աւելորդ է. 1879 թւականին կասուած լինելով, ահա արդէն տասներկու տարի է, որ նա տևում է և այդքան տարիներում Եւրոպայի քաղաքական հանգամանքները և շօրեղ թշնամութիւնները ոչ միայն չը կարողացան խախտել նորա հիմունքները այլ դեռ ընդհակառակը միայն նորանոր հիմունքներ ստեղծեցին նորան ամրացնելու և նորից մի հինգ տարով շարունակելու համար: Այն բոլոր մարգարէութիւնները որ անուում էին այդ դաշնակցութեան մասին, շինծու էին և ոչ-անկեղծ:

Բայց այն, ինչ կարելի է ասել գերմանական-աւստրո-ունգարական դաշնակցութեան մասին, անպայման կերպով չի կարող վերաբերել նաև եռապետեան դաշնակցութեան մասին, որի անդամներից երրորդը՝ Իտալիան է: Երեք անդամներից սա նա է, որի վերայ ամենից շատ կարող են ազդել հանգամանքները և որը կապուած է իւր երկու դաշնակիցների հետ միմիայն այնպիսի շահերով, որոնք թանկ չեն ոչ Գերմանիայի և ոչ Աւստրիա-Ունգարիայի համար: Իտալիան կապել է նոցա հետ՝ պաշտպանութիւն գտնելու համար Ֆրանսիայի դէմ՝ Միջերկրական ծովի վերայ: Արդ, որ Գերմանիայի և ոչ մանաւանդ Աւստրիա-Ունգարիայի համար նւիրական չեն կարող համարւել Իտալիայի այդ ձգտումները: Միակ բանը, որի համար իրանց հետ միացրել են նոքա Իտալիային, այդ այն պարտաւորութիւնն է, որ դրւած է Իտալիայի վերայ՝ օգնել Գերմանիային Ֆրանսիայի դէմ՝ սոցա հետ պատահելիք մի պատերազմի ժամանակ: Իայց բանը սա է, որ ոչ Գերմանիայի հաշիւները Ֆրանսիայի հետ նւիրական են իտալացւոց համար և ոչ էլ իտալական հաշիւներն են նւիրական գերմանացւոց, և մանաւանդ աւստրիա-ունգարացւոց համար: Թէև երկուսի՝ թէ Իտալիայի և թէ Գերմանիայի ոյժերը չարած են Ֆրանսիայի դէմ, բայց մէկի ձգտումների առարկան միւսի

ձգտումների առարկան չէ, իսկ Աւստրիա-Ունգարիան խօսք բոլորովին բնական բարեկամ չի կարող համարել Իտալիայի համար և Իտալիան՝ Աւստրո-Ունգարիայի համար, քանի որ թէ իրար սահմաններում և թէ Ադրիատիքական ծովի, ուրեմն անուղղակի կերպով նաև Միջերկրական ծովի վերայ և նոյն իսկ Բալկանեան թերակղզում՝ Դալմաթիայում, նոքա հէնց իրանք իրար հետ վիճելի առարկաներ ունեն։ Զարմանալի չէ ուրեմն, որ նոյն իսկ Իտալիայում բաւականին զօրեղ ձայներ են լսում Իտալիայի դաշնակցութեան դէմ Գերմանիայի և Աւստրիա-Ունգարիայի հետ, և պահանջներ են լսում՝ բարեկամանալ Ֆրանսիային, որի հետ թէ պատմական, թէ կուլտուրական և թէ տնտեսական շատ յարգելի շահերով կապւած են այդ երկու բոմանական երկիրները։ Բացի այդ՝ Իտալիան այնպիսի դրութեան մէջ է, որ Ֆրանսիան կարողանում է Իտալիայի թշնամութեանը պատասխանել զօրեղ հարւածներով մանաւանդ Ֆինանսական և առևտրական ասպարէզներում, չը խօսած այն քաղաքական թշնամութիւններին, որ Ֆրանսիան ինչ և իցէ, բայց էլի շարունակ կարողանում է անել Իտալիային Միջերկրականում։

Վերը առաջ բերած հանգամանքների շնորհիւ Իտալիայի գիրքը բաւականաչափ ապահով չի կարող համարել։ Կապւած լինելով միմիայն Գերմանիայի և Աւստրիա-Ունգարիայի հետ, և այդպիսով իւր վերայ դարձնելով Ֆրանսիայի թշնամութիւնը, Իտալիան աւելի է կորցնում, քան նա վաստակում է, այսինքն քան նա կարող է զօրեղ պաշտպանութիւն գտնել Գերմանիայից և Աւստրիա-Ունգարիայից, որը մինչև անգամ չարախնդաց է Իտալիայի անանդողութիւններին։

Դորանից է ահա այն բարեկամութիւնը, որին տարիներ առաջ ձգտում էր Իտալիան հաստատել Անգլիայի հետ։ Անգլիան այն պետութիւններիցն է, որոնք ամենամեծ շահ ունին Միջերկրական ծովի նկատմամբ։ Այն ժամանականից, երբ Սուէզի պարանոցը, որ բաժանում էր Միջերկրականը Կարմիր ծովից, ուրեմն և Հնդկական Ովկիանոսից, այն ժամանականից, ասում եմ, երբ այդ պարանոցի միջով անցկացրեց նաւարկելի մեծ ջրանցք—Սուէզի ջրանցքը—Անգլիայի համար Միջերկրականը դառաւ ուղիղ ճանապարհ դէպի Հնդկաստան և Ասիական ուրիշ կալւածները։ Բոլորը, ինչ վերաբերում է Միջերկրականին, վերաբերում է նաև Անգլիային, որը ամեն

ջանք գործ է դրել այդ ծովի բանալիները իւր ձեռքը գցել՝ մի ծայրում ունենալով Զիբրալտար բերդաքաղաքը, որով նա իշխում է Զիբրալտար նեղուցի վերայ, միւս ծայրում ձեռք բերելով Սուէզի ջրանցքի նկատմամբ եթէ ոչ բացարձակ իշխանութիւն, զոնէ ամենամեծ ազդեցութիւն: Նոյն այդ շահերի համար Անգլիան թանկ գնահատում է իւր ձեռքում գտնուող Մալտոս փոքրիկ կղզին Միջերկրականի մէջտեղում և այն բացառիկ ազդեցութիւնը, որ ձեռք է բերել Եգիպտոսում, որտեղ նա, իբր թէ միայն խեղճին օգնելու համար, Անգլիան իւր սեպհական զօրքն է պահում, գրգռելով իւր դէմ Պրանսիայի բացարձակ ահաճութիւնը և բողոքները, որոնց սակայն Անգլիան բաւարարութիւն չի տալ և չի էլ ուզում տալ: Ահա այդ՝ Պրանսիայի հետ ընկած Անգլիային է որի հետ ձգտում է բարեկամութիւն հաստատել Իտալիան, բարեկամութիւն, որի հիմունքները որոշւած էին 1887 թւականին և որոնք երևի աւելի որոշւել են այժմ, տեղիք տալով անցեալ ամսում երկար բացատրութիւնների անգլիական պարլամենտում՝ մինրսորութեան և Պրանսիայի բարեկամութիւնը գնահատող պատգամաւորների մէջ:

Այդ նոր համաձայնութիւնը Իտալիայի և Անգլիայի մէջ ունեցաւ այն հետեանքը, որ Պրանսիան, տեսնելով որ Լուալետական դաշնակցութիւնը նորոգւեց երկար տարիներով, և ուրեմն կտրելով իւր յոյսը Իտալիայից, յետոյ տեսնելով Անգլիային աւանձին բարեկամական յարաբերութիւնների մէջ Իտալիայի հետ, — Պրանսիան, ասում եմ, ամեն կողմից յոյսերը կտրւած տեսնելով, բարեկամների ընտրութիւն չունենալով՝ աւելի մեծ վստահութեամբ պէտք է փափայէր Ռուսաստանի բարեկամութիւն, այն Ռուսիայի, որի դէմ է գլխաւորապէս լարւած եռապետական դաշնակցութիւնը: Պրանսիական էսկադրին չը լսւած հանդէսների փառահեղութեամբ ընդունելը — արտայայտութիւն էր երկար տարիներով ծրագրած մի գաղափարի իրագործման, ծրագիր, սակայն, որը հանգամանքների հարկադրութեան ծնունդ է և ոչ բացորոշ կուլտուրական պահանջների և բնական ու յարատեւ համակրութեան: